

Stichting Stad en Heerlijkheid Borculo

Samuelskamp 7, 7152 JW Eibergen. Tel.: 0545-477310.

E-mail: info@heerlijkheidborculo.nl

Postbanknummer: 7706224 t.n.v. "Stad en Heerlijkheid Borculo"

Website: www.heerlijkheidborculo.nl

Opmerkingen en commentaar bij de "markewerkboeken" van de gemeente Berkelland.

Bennie te Vaarwerk

Algemeen

1. Het is te betreuren dat de Monumentencommissie, nu Erfgoedcommissie, niet betrokken is geweest in de ontwikkelingsfase van deze beleidsnota.
2. Vanwege het belang dat door de overheid aan deze werkboeken is toegekend, is het wenselijk dat de Erfgoedcommissie, m.n. de heemkundekringen, ook vertegenwoordigd is in de gebiedcommissie om daar het historisch-inhoudelijk aspect te kunnen waarborgen.
3. Het is te betreuren dat de werkboeken op de toeristische ontwikkelingen in en rond Borculo zijn toegeschreven. Daardoor worden situaties en ontwikkelingen elders ten onrechte te laag gewaardeerd of is er geen aandacht voor omdat het (te) concurrerend is voor gewenste ontwikkelingen in Borculo. Het accent en uitgangspunt ligt te veel op het toerisme. De werkboeken zouden beter moeten aansluiten bij de werkelijke historische en culturele waarden van het gebied/landschap. Bij de formulering van de uitgangspunten is geen lokale kennis gebruikt.
4. De werkboeken hebben de bijbedoeling van iets aan gemeenschapsvorming te doen. Het is beter dat de gemeente dat geld besteedt aan versterking van de bestaande lokale gemeenschappen.

Inhoudelijk – Algemeen

1. Het gebruik van het begrip "dorpsmarke" is niet terecht. De oude gemeenten Borculo, Neede en Eibergen kenden wel marken, maar geen dorpsmarken. Het begrip suggereert dat de marken verbonden waren aan de dorpen/steden. Dat zou alleen voor Eibergen kunnen gelden, waar het stadsbestuur tevens het bestuur van de marke van Eibergen en de Holterhoek vormde. Dijkhoek was geen marke van de stad Borculo. De gemeenschappelijk gebruikte gronden van Borculo lagen om de stad: het Zijland, de Koppel, Deugenweerd en de oostelijk gelegen moerassige weidegebieden van het Hambroek en de Hagen. Het gebruik van het begrip "dorpsmarke" bij Borculo is in dubbele opzicht onzin: Borculo was een "Minderstadt" en had géén marke. Waarschijnlijk omdat de plaats laat is ontstaan. Als nederzetting pas vermeld in 1337!
Om te voorkomen dat toekomstige bestuurders, ambtenaren en generaties inwoners denken dat de werkboeken een historische situatie beschrijven, moet er nadrukkelijk aandacht komen voor de historische marken en buurschappen in het onderwijs, bijvoorbeeld in het kader van het thema "Mijn dorp, mijn verhaal" en "Naouer en marken zichtbaar en haalbaar". In dat laatste kader ook: buurschapsborden in geheel Berkelland naar het voorbeeld van de gemeente Eibergen.
2. Begrippenkader, overig: Wat is een "moderne kamp"? Wat is een "huisgaarden"? Hoe sluiten deze begrippen aan bij de historische betekenis?
3. Bij het opstellen van de markeboeken is geen rekening gehouden met de oorspronkelijke marken. Waarom? Welke motieven lagen hieraan ten grondslag? Hoe worden de keuzes verantwoord? Sommige werkboeken doen onrecht aan de geschiedenis: van een mark als Olden Eibergen blijft niets over, verdeeld als ze is over Haarlo, Eibergen, Mallem en Neede. Bijgevolg is ook de Oldeneibergse es "weggegumd" uit de geschiedenis, terwijl dit nog steeds een mooi voorbeeld is van een es, waaraan vrijwel alle oude boerderijen nog met de deeldeuren naar de es zijn gekeerd. De aanleg van de N18 over deze es moet beslist nauwkeurig gevolgd worden. De bouw van een viaduct op de Es over deze weg betekent een zeer ernstige, vernietigende ingreep in het landschap. Als de es dan toch aangetast moet

worden heeft de aanleg van een tunnel de voorkeur, terwijl de N18 op maaiveldniveau in de es wordt gelegd.

In verband met de ontwikkeling van kerkepaden als toeristische trekker, was het handig geweest dat ook de historische kerspelen in het geheel betrokken waren. Kerkepaden liepen op kerken aan, en er niet langs heen (Beltrum).

4. De territoria van de marken kwamen meestal overeen met de buurschappen. Anders gezegd: de bezitters van de gewaarde erven (meestal ook de oudste erven) in die buurschappen bepaalden het gebruik van de gemeenschappelijke gronden, die vrijwel altijd uit onontgonnen heidevelden bestonden, met daarnaast wat bossen, veengebieden en weiden. De weiden in het Berkeldal zijn al vroeg verdeeld. De term "boermarke" was eerder op zijn plaats. Ingezetenen van de buurschap werden burenen genoemd.
5. Historisch-geografische waardering. Welke criteria liggen aan de keuzes en waardering ten grondslag?
6. Te beschermen natuurwaarden: steilranden worden genoemd, maar wat gebeurt er ter bescherming van deze steilranden? Worden kennelijk alleen in Geesteren/Gelselaar beschermd. In de laatste tientallen jaren zijn met de verdere schaalvergroting talloze steilranden afgevlakt om beter bewerkbare bouw- en weilanden te krijgen. Aandacht gevraagd voor dit sluipende proces, dat vergunningplichtig zou moeten worden. Vooraf laten gaan door inventarisatie en documentatie.
Bij laanbeplanting niet alleen denken aan lanen van de overheid, maar ook aan particulieren. De "stormramp" van 22 juni 2008 laat zien hoe de ontbossing in het voordeel heeft gewerkt van particulieren, die niet opnieuw inplantten, terwijl de gemeente dat deels wel deed. Een verarming van het landschap!
Welke criteria zijn gebruikt om te bepalen of een gebied "potentiële natuurwaarden" heeft. Toeristische? (Hambroek) Of andere, onbekende (Stokkersbrug)?
7. Inrichting Berkeldal. De kaalheid en de vlakheid wordt geprezen, maar is dat met name om de vestiging van een windmolenpark tussen Haarlo en Neede mogelijk te maken? Het Berkeldal is pas kaal en vlak sinds de kaalslag en ruilverkavelingen in het kader van de derde Berkelverbetering uit de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw. Toen zijn ook verschillende bouwkampen ("eenmansessen") door ontzanding verdwenen. Daarvoor was het landschap was het kleinschalig en behoorlijk begroeid. Luchtfoto's van de topografische dienst in Emmen kunnen dit aantonen. Om in dit gebied de natuur te bevorderen zou het wenselijk zijn om hier en daar oude meanders van de berkel uit te graven en hierlangs beplanting aan te brengen.
8. Te beschermen aardkundige waarden: de doorbraak van de Berkel door de rand van het Winterswijkse plateau, zoals bij Eibergen (industrieterrein De Mors, oude begraafplaats) nog goed te zien is, alsmede aan de noordzijde bij Mallem. Aandacht voor en bescherming van geologische bijzonderheden niet alleen in Neede, maar ook in Eibergen.

Bijlage "Nieuwe bebouwing in het buitengebied".

1. Er wordt terecht een onderscheid gemaakt tussen de oude landbouwgebieden (rond de essen en het ontginningslandschap. Bij een markenlandschap horen verschillende typen boerderijen: variërend van heel groot tot kleine boerderijen (keuterboeren: 3 gebonds-boerderijen). Binnen de categorie van grote boerderijen wordt veel belang gehecht aan het T-huis, meestal ontstaan in de late 19^e eeuw, vroeg 20^e eeuw, naar Graafschapse voorbeelden. Met name te vinden in Geesteren en omgeving. Nergens wordt aandacht besteed aan de oudere vorm, namelijk die met een endskamer, die nog tot diep in de 19^e eeuw nog, zeer kenmerkend is geweest voor de boerderijen in de oude gemeenten Borculo, Neede en Eibergen. Mooie voorbeelden daarvan zijn nog te vinden in het Berkeldal. Een ander fenomeen dat samenhangt met de oudste erven is de omgrachting. Met name in het kerspel Eibergen waren dergelijke omgrachte erven te vinden: Garverdink en Veldink in Haarlo, Baak, Biezebeek en Olminkhof in Olden Eibergen. In het verband van de marken verdienen ook de kleine boerderijen of keuterboerderijen meer aandacht, ook als inspiratiebron voor nieuwbouw. Bijzondere aandacht is gewenst voor de "Stormramparchitectuur", ontstaan als gevolg van de herbouwactiviteiten na de tornado van 1 juni 1927. Het mooist bewaard gebleven voorbeeld is boerderij Groot Nahuis in Avest, op de hoek van de Spilmansijk en de Deventerkunsweg. Na 80 jaar verveelt die architectuur nog steeds niet.
2. Streekeigen bouwstijl. Wat is dat? Waarin verschilt de bouwstijl van berkelland ten opzicht van die van Haaksbergen of Lochem? Dit moet verschillend geïnterpreteerd worden. Hangt af van

- het gebied en de tijd waarover je praat. Voorwaarde is dat beter geïnventariseerd wordt wat er is en waarin het aanwezige verschilt van dat van de omgeving.
3. "Niet te glad en strak beheer". Beplanting en bebouwing zouden zich kenmerken door een "tamelijk informele sfeer". Hiermee kan ik het moeilijk eens zijn, waar juist het Achterhoekse erf opgeruimd en redelijk strak aangeplant is. Dit delen we met Twente, maar niet met de Veluwe of Holland.
 4. De lezer wordt op het verkeerde been gezet doordat er gefotoshopt is. Op de tweede foto wordt bij boerderij Bartels op 't Loo, zomaar een ander erf geplaatst.

Markeboeken afzonderlijk

1. Beltrum: meer aandacht voor de Heelweg (en in het verlegende daarvan de Grolseweg, vroeger ook wel eens Heelweg genoemd). In Lintvelde is deze een duidelijke scheiding tussen het Broek en de oude buurschap. Tevens aandacht voor eventueel herstel van de oude Lintveldse eendenkooi, die ooit een bezit was van de heren van Borculo. Hiervan zijn fraaie tekeningen bewaard gebleven.
Voor-Beltrum ligt deels in het LOP. Is er voldoende aandacht voor de archeologische en historische waarden van dit gebied dat tot het midden van de 19^e eeuw de kern van de buurschap Beltrum vormde? De huidige kern is toen ontstaan rond de kerk die gebouwd werd in het midden van de buurschappen Beltrum, Lintvelde en Avest.
2. Borculo. Wat is de plaats van de ontwikkelingen rondom 't Hof te Borculo in het kader van dit werkboek? In verband met de latere toeleiding van de Berkel op Borculo aan is het wenselijk een onderzoek te laten instellen naar het tijdstip van de vergraving van de Berkel bij Haarlo, zoals vrij recent nog gebeurd is met de Ijssel bij Arnhem-Doesburg. Behoud en versterking grachtenstelsel en wallen. Muren heeft Borculo nooit gehad.
3. Eibergen. Was ook een stad. Aandacht voor stadsboerderijen en –stadserven. Het straatbeeld rond de Grotestraat en De Hagen wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van enkele stadsboerderijen, met de deeldeur naar de straatkant toe, zoals dat oorspronkelijk voor elke andere plaats ook gold. Soms is het gebintwerk tussen de huizen nog in het muurwerk aanwezig. Ook zijn nog enkele oude voorhuizen en voortuinen bewaard gebleven. Tevens de tussenruimten beschermen tegen dichtbouwen. Aanwijzen als beschermd dorpsgezicht.
Versterken van de binding met de oude Berkel.
Aandacht voor de Ramsbeek, tevens naamgever van de marke met de oudst bewaard gebleven markeboeken (eind 15^e eeuw). De abdis van Vreden was erfmarkerichter van deze mark. In de 17^e eeuw een enorm beukenbos. De Ramsbeek verbindt Eibergen met Zwillbroek. Een wandelroute naar Zwillbroek ontbreekt op dit moment. Ontwikkeling van een wandel/fietspad?
Aandachtspunt: N18. Zorg ervoor dat deze niet zo'n scherpe ingreep vormt in het landschap van Olden Eibergen als de rondweg bij Borculo.
4. Mallem. Bescherming van de onderbuurschap 't Loo aan de Berkel. Aanwijzen als beschermd dorpsgezicht nu het nog kan. Hier ook aandacht voor de historische infrastructuur: oost-west: Vreden-Neede en zuid-noord: Eibergen-Haaksbergen, via de Schephorst (achter de Gemavo) over het Wievenveld, aansluitend op de Hessenweg van Vreden naar Neede (herberg de Meijer).
5. Neede. Aandacht voor bescherming steilranden (eigenlijk alleen bij Geesteren-Gelselaar), bijv. Scholtenes.
6. Geesteren. Aandacht voor (verdwenen) havezate Mensinck. Restanten (gracht) met spoed op monumentenlijst zetten. Wat doet gemeente om dreigend verval historische boerderijen tegen te gaan ("Lubberdink")?